

УДК 784.67:070(477) “ХХ”

Лариса Ороновська, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва Факультету мистецтв
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Анатолій Ороновський, викладач-методист ПЦК “Хорове диригування”
Тернопільського обласного державного музичного училища імені Соломії Крушельницької

**ДИТЯЧА ХОРОВА ОСВІТА ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ВИСВІТЛЕННЯ
В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРІОДИЦІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті проаналізовано публікації представників педагогічної думки у періодиці кінця ХІХ – початку ХХ ст., узагальнено та розкрито погляди науковців, педагогів-практиків щодо значення та сутності дитячої хорової освіти у формуванні підростаючого покоління.

Ключові слова: музика, дитячі хори, освіта.

Літ. 20.

Лариса Ороновская, кандидат педагогических наук, доцент кафедры музыковедения и
методики музыкального искусства Факультета искусств
Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка
Анатолій Ороновский, преподаватель-методист ПЦК “Хоровое дирижирование”
Тернопольского областного государственного музыкального училища имени Соломии Крушельницкой

**ДЕТСКОЕ ХОРОВОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ЕГО ОСВЕЩЕНИЯ
В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПЕРИОДИКЕ КОНЦА ХІХ – НАЧАЛА ХХ ВЕКА**

В статье проанализированы публикации представителей педагогической мысли в периодике конца ХІХ – начала ХХ в., обобщены и раскрыты взгляды ученых, педагогов-практиков относительно значения и сущности детского хорового образования в формировании подрастающего поколения.

Ключевые слова: музыка, детские хоры, образование.

Larysa Oronovska, Ph.D. (Pedagogic) Docent of
Musicology and Methods of Musical Art Department Faculty of Arts
Ternopil National Pedagogical University by V. Hnatyuk
Anatoly Oronovsky, Lecturer-Methodologist Choral Conducting
Ternopil National Pedagogical University by V. Hnatyuk

**CHILDREN'S CHOIR EDUCATION AND PROBLEMS OF ITS ELUCIDATION
IN THE PEDAGOGICAL PERIODICALS LATE XIX – EARLY XX CENTURY**

The article analyzes the publication of representatives of educational thought in periodicals late XIX – early XX century., Summarized and disclosed the views of scientists, educators and practitioners regarding the value and nature of children's choral education in shaping the younger generation.

Keywords: music, children's choirs, education.

Постановка проблеми. Реформування національної освітньої системи та розвиток педагогічної науки ставлять перед науковцями і вчителями-практиками вимоги щодо формування підростаючого покоління на засадах гуманізму, духовності й кращих здобутків світової культури. Однак, як свідчить реальна дійсність, сьогодення сучасного вітчизняного суспільства позначається ціннісним вакуумом. Інтенсивне проникнення у свідомість дітей ідеалів егоїстичного індивідуалізму, затвердження пріоритетності матеріального над морально-естетичним, відсутність прагнення до активної, творчої життєдіяльності є ознаками занепаду як особистості, так і суспільства.

Посиленню даних чинників, на нашу думку, сприяє загально-масштабний наступ на юнацтво низькопробної, беззмістовної, антикультурної музики; недостатнє висвітлення діяльності дитячих хорових колективів та їх досягнень у засобах масової інформації; слабке пропагування високохудожніх зразків світової і вітчизняної дитячої хорової культури. У таких складних умовах найдоцільніше звернутися до спадщини вітчизняної педагогіки, кращі досягнення якої витримали випробування часом. Особливого значення набуває критичне переосмислення і творче використання теоретичних ідей представників науково-педагогічної думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. щодо

використання хорового співу в навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних педагогічних дослідженнях розробці проблем хорового співу в історичному – аспекті приділяється певна увага. Так, у дисертаційній роботі О. Овчарук надано аналіз вітчизняної музично-педагогічної думки початку ХХ ст., дослідження І.Д. Герасимової “Хорова культура Слобожанщини друга половина ХІХ – початок ХХ ст.” (2006) присвячено вивченню діяльності хорових колективів навчальних закладів та Товариств у загальнокультурному плані; зміст, напрями і форми їх роботи з формування морально-естетичної культури учнівської молоді розглядалися О.В. Васильєвою “Формування морально-естетичної культури учнівської молоді засобами хорового мистецтва на Слобожанщині (кінець ХІХ – початок ХХ століття)” (2005). Вивчення означеної проблеми в рамках конкретного історичного періоду свідчить: педагогічна періодика кінця ХІХ – початку ХХ ст. відіграла значну роль в розвитку дитячої хорової освіти і виховання, що і стало предметом дослідження даної статті.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних поглядів науковців, педагогів досліджуваного періоду щодо значення, сутності дитячої хорової освіти і виховання в формуванні підрастаючого покоління, які знайшли висвітлення у періодиці кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що друга половина ХІХ ст. визначалась загальним піднесенням культури та розвитком просвіти на теренах царської Росії. Внаслідок прогресивних гуманістичних перетворень в освітній галузі поступово змінюється ставлення до виховних можливостей предметів мистецького циклу та застосування їх в навчальному процесі.

На основі узагальнення історико-педагогічних досліджень, періодичних видань та робіт авторів означеного історичного періоду [1, 2, 8, 12, 15] можна стверджувати, що вітчизняні педагоги, музиканти та вчителі-практики визнавали провідну роль хорового співу у формуванні загальної культури учнівської молоді. Про це свідчить велика кількість публікацій, надрукованих в журналах “Журнал Министерства народного образования”, “Киевская старина”, “Народное образование”, “Народный учитель”, “Педагогический листок”, “Русская школа”, “Русский начальный учитель”, “Семья и школа”.

Редакційні відділи цих видань прагнули привернути увагу педагогічного світу до нагальних проблем у викладанні предмету “Спів”, “Церковний спів”. Представники прогресивної

педагогічної думки означеного періоду, які співпрацювали з видавництвами, відзначаючи дієву освітню і виховну силу хорового співу на підрастаюче покоління, наголошували на низькому стані його викладання в різних навчальних закладах. На їх думку, основна причина полягала у відсутності науково-методичних розробок, тому журнальними публікаціями вони намагалися підвищити значущість предмету та озброїти вчителів необхідним матеріалом. Варто навести до прикладу нотатки редакції журналу “Народна освіта” (1910), розміщені у зв’язку з відновленням відділу “Шкільний спів”. “Тільки у співі тепер застосовують відсталі, застарілі методи викладання, і це нікого не хвилює, про розробку методики співу на психологічній основі – у нас страшно обмовитись. Вчитель співу має творити дива: прийшов, побачив і заспівали. Спів все ще бореться за самостійне місце в ряду інших предметів, і педагогічна думка – або невдосужилася ще серйозно зайнятись питанням виховного й освітнього значення співу або помилково недооцінює цей предмет” [11, 523].

Вивчення та аналіз публікацій у вищезазначених журналах К. Галлера “Про навчання хоровому співу в міських та народних школах” (1880), П. Шестерніна “Співацькі хори у Тамбовському повіті” (1889), С. Цибульського “Музика і спів у гімназіях” (1891), О. Пузиревського “Про бажану постановку співу в міських училищах” (1892), О. Касторського “Навчання співу в початковій школі” (1900), Н.А. “Церковний спів як навчальний предмет” (1900), П.М. “Церковний спів і школа” (1900), І. Гуськіна “Декілька слів про спів взагалі та про спів у народній школі” (1904), І. Ананьєва “Про нормальну постановку співів” (1906), Ф. Володимирського “Спів в житті та школі” (1907), В. Кіпріянова “Про народну музичну освіту” (1908), В. Колпакова “Методичні бесіди з теорії співу із стислими відомостями з елементарної теорії музики і гармонії” (1912), Я. Боріна “Спів у початковій школі” (1913), М. Хижникової-Черносвітової “Спів як необхідний предмет виховання” (1915) дозволили виділити основні питання, які розглядалися педагогами-практиками і музикантами у вирішенні проблеми формування загальної та хорової культури учнівської молоді в освітніх закладах різних типів.

Автори вищезазначених публікацій [2, 3, 6, 8, 15], аналізуючи стан викладання співу в навчальних закладах того часу, відзначали відсутність серйозного й поважного ставлення до цієї навчальної дисципліни з боку представників адміністрації шкіл. Відомий педагог кінця ХІХ – початку ХХ ст. О. Пузиревський (1855 – 1917) указував, що в громадських колах того часу

склалося усталене розуміння співу, яке асоціювалося тільки з поняттям учнівського хору. Такий колектив організовувався адміністрацією школи, за висловом Стефана, єпископа Могилевського і Мстиславського, “остільки, оскільки він був потрібен задля обслуговування церковних служб, шкільних свят та концертів” [17, 260]. Висловлюючи свої, погляди з приводу ґрунтовної постановки справи навчання співу в школі, Ф. Володимирський писав: “Уроки співу повинні проводитись не з метою найскорішої організації якого-небудь хорика, як це є, а з метою розвитку в учнях музичності” [2, 561].

Шкільний хор того часу, як зазначалось у більшості статей, найчастіше сприймався адміністрацією як певний засіб розваги. Представники передової педагогічної думки заперечували таке розуміння й відношення до співу, виступали проти “натаскування” учнів до таких заходів і, наголошуючи на його дієвій силі у педагогічному процесі, закликали використовувати спів з метою релігійного, естетичного і морального виховання учнів. “Школа не являється місцем для публічних виступів, а є закладом, створеним для виховання юнацтва, і в ній може мати цінність тільки те, що сприяє цьому вихованню” [15, 182].

Автори вищезазваних публікацій головну мету використання хорового співу в навчальному процесі вбачали у прищепленні любові й звички до церковного співу, Богослужіння [9, 17] та підтримки зв’язку церкви зі школою [12]; підвищенні ролі освіти і навчання серед простого населення [20]; підкреслювали важливість занять хоровим співом, пояснюючи її здібністю музики висловлювати самі глибокі почуття людини [8], релігійні переживання й настрої [19] та впливати на розвиток її природних можливостей [3, 18], естетичних та патріотичних почуттів [4, 7], визнавали у співі дієвий засіб гармонійного розвитку дитини [18].

Відзначаючи вплив хорового співу, вчителі-практики наполягали на включенні його у склад обов’язкових навчальних предметів та залученні до нього всіх без винятку дітей, а “не тих з кого що-небудь вийде” (за висловом М. Хижникової-Черносвітової) [18]. На слухну думку Я. Боріна, Ф. Володимирського, В. Кіпріянова, В. Лебедева, навчання хоровому співу виступало активним засобом спілкування і сприяло розвитку почуття спільноти, єдності, дисциплінованості, підпорядкованості загальним вимогам при чіткому розуміння своєї мети. Участь поряд з дорослими у колективному співі під час богослужінь допомагала усвідомленню дітьми своєї корисності й гідності у спільній справі, а це, як зазначав дописувач Н.А., головні та могутні рушії суспільної діяльності людини.

Під час вивчення мелодій і текстів церковних піснеспівів, що мали типово церковний характер викладення, та їх виконання учні безпосередньо виховувались у любові до Бога, саме у процесі такої діяльності, на думку багатьох теоретиків і практиків, здійснювалось зближення і єднання учнів з церквою. Ф. Володимирський, І. Гуськін, О. Пузиревський зазначали, що навчання співу, яке ґрунтувалось головним чином на вивченні молитов, піснеспівів та участь у церковному богослужінні, сприяли формуванню моральних устоїв, релігійних настроїв, викликали в учнів благоговіння. Дописувач Н.А. підкреслював, що як активні учасники богослужіння учні близько і глибоко переживають усі моменти церковного життя, мимоволі настроюються на високе й чисте піднесення розуму і серця, зріднюються з церквою, тому ніякі легковажні рухи бажань не мали зламати усталених моральних якостей учнів [9, 193].

Аналіз статей у періодичних виданнях [2, 5, 6, 17, 18] свідчить про визнання їхніми авторами суттєвої ролі хорового співу в естетичному вихованні. К. Галлер відзначав його вплив на формування естетичного смаку, М. Хижникова-Черносвітова вважала, що естетична та духовна природа учнів формується завдяки розвитку музичного слуху. Спираючись на доробки представників зарубіжної музичної педагогіки, В. Колпаков зазначав: “Спів робить дитину більш сприйнятливою до благородної радості. Усюди він служить першим і ширим виразником серйозних або радісних почуттів” [7, 7].

О. Пузиревський стверджував, що хоровий спів прямо впливає на формування почуттів дітей та облагороджує їх, сприяє душевному зростанню. Здібність хорового співу безпосередньо відбиватись на душевному стані людини, на думку педагога, відволікає від поганих думок, позитивно впливає на організацію та проведення вільного часу учнів. Завдяки йому дитина стає більш щирою, доброю, а спілкування між учнями – гуманнішим. “Хоча школа може знайти й інші засоби такого впливу, але спів є одним із самих сильних” [15, 179]. Спрямованість адміністративної роботи керівництва навчальних закладів Стефан, єпископ Могилевський і Мстиславський, поряд з допомогою у досягненні успіхів у церковному співі, вбачав у всьлякому сприянні естетичному вихованню учнів. На думку О. Пузиревського, специфіка навчання співу, яка вимагає постійної уваги учнів, дотримування тиші, зосередженої роботи слуху та створення атмосфери співтворчості, сприяє вихованню волі й дисциплінованості учнів. Факторами, впливаючими на формування характеру і

темпераменту дитини, являються музичний темп, метр і ритм, що “примушують самих учнів стримувати або підганяти себе в залежності від загального руху” [15, 182].

Аналізуючи виховний вплив співу в формуванні учнів і спираючись на дослідження зарубіжних і вітчизняних науковців-медиків (Зінкпиля, Догеля, Тарханова), автори статей відзначали суттєве діяння співу на фізіологічний розвиток дитини. На думку Ф. Володимирського, спів, під час якого, на відміну від звичайної мови, відбувається наполеглива робота органів звукоутворення (губ, язика, легенів) сприяє не тільки їх нормальному розвитку, а в деяких випадках використовується і як лікувальний засіб (заїкання). Крім того, спрямована робота над досягненням правильного співацького дихання, посилена діяльність легень допомагають досягненню жвавості та багатству інтонаційно-тембрової сфери людського голосу. Підтримуючи погляди Ф. Володимирського, М. Хижникова-Черносвітова підкреслювала здатність співу послаблювати перевтомлені мовою голоси, які особливо часто спостерігаються у вчителів шкіл. “Голос, розвинутий співом, сильніший і гучніший і в мові. Дослідження лікарів-спеціалістів довели, що кращим засобом проти перевтомлення розмовних голосів, лиха вчителів, є спів” [18, 108]. Вбачаючи у співі засіб покращення фізіологічного стану учнів (відновлення їхніх сил і енергії), О. Пузиревський пропонував розміщувати уроки співу у шкільномурозкладі поміж інших предметів. “Тідобаючий вплив співу має велику ціну і в самому шкільному житті, особливо якщо уроки співу розташовувати серед навчальних годин, зайнятих науковими предметами, в яких переважає розумова праця” [15, 180].

Автори наведених статей підкреслювали значний вплив хорового співу на виховання патріотичний почуттів учнів [10] та формування людської і національної гідності [2, 12, 16]. “Спів – розвиває в учнях любов до батьківщини та повагу до славетних діянь предків, що прославили і своє ім’я і славу своєї вітчизни” [19, 3]. Дописувачі визнавали його суттєву роль у підвищенні освітнього рівня учнів (шляхом отримання теоретичних знань і практичних навичок) [3, 9, 10] та залученні не тільки дітей, а й дорослого населення до кращих зразків хорового мистецтва [6, 7, 8, 9, 10]. Учителі-практики відзначали, що оволодіння навичками співу в хорі може мати суспільно-практичне значення, як засіб розвитку загальної та хорової культури народу. “Шкільний спів, при належній його постановці, давав би великий контингент співаків і для народних хорів, за допомогою яких особливо зручно прищеплювати любов до хорового співу і

розвивати музичний смак народу. У нас необхідна широка організація народно-співацьких хорів і співацьких товариств, гуртків, що мають твердо розроблені принципи музичної освіти і виховання народних мас” [8, 59].

Глибокий аналіз ролі хорового співу в формуванні підростаючого покоління та його положення в навчальних закладах різних типів кінця ХІХ – початку ХХ ст. дозволили авторам статей [4, 15, 17] визначити недоліки у постановці хорової справи. Головні причини полягали у відсутності науково-методичного підґрунтя у навчанні, спеціально підготовлених учителів та ґрунтовно розроблених програм. Розробка методики співу, підкреслював О. Пузиревський, “може стати дійсно науковою, лише коли буде спиратись не тільки на матеріал, здобутий особистою практикою вчителя, а і на ґрунт історичного вивчення всіх більш або менш видатних методик, починаючи хоча б з кінця ХVІІІ ст.” [16, 148]. На його думку, вчителі, які отримували загально педагогічну освіту в семінаріях або інститутах, не мали достатньої підготовки та узагальнених програм, погоджених з практикою навчання співу, щоб займатися їх дослідженнями на науковому рівні. Крім того, відсутність одноманітних або єдиних програм, які б вимагали від вчителів проходження однакового курсу в різних навчальних закладах і сприяли критичному їх обговоренню, гальмувала розвиток хорової освіти і виховання. Як зазначали І. Ананьєв, І. Гуськін та В. Лебедев, правильній постановці викладання хорового співу буде сприяти реформування підготовки вчителя співу в учительських семінаріях [1, 8] та організація короточасних курсів зі співів для підготовки вчителів співу та регентів, перші спроби створення яких мали місце та позитивні результати [4].

Вивчення та аналіз публікацій К. Галлера “Про навчання хоровому співу в міських та народних школах” (1880), О. Касторського “Навчання співу в початковій школі” (1900), О. Покровського “Короткі методичні вказівки для навчаючих співу” (1902); П. Мироносицького “Розвиток слуху. Слухові завдання та вправи” (1915) дозволили виділити коло питань щодо постановки голосового апарату учнів, які привертати увагу їх авторів. Усі вони підкреслювали, що суттєву роль у процесі навчання співу відіграють спеціальні вправи. “Вправи в утворенні красивих звуків повинні скласти особливу турботу навчаючого співу” [13, 68]. Вчителі-методисти розглядали особливості роботи над диханням, чіткою вимовою, розвитком ритмічного почуття та інші. На думку К. Галлера, необхідними умовами для досягнення правильної постановки голосу є:

- а) правильне, натуральне і відкрите положення рота;
- б) відповідне положення гортані;
- в) ясна і виразна вимова слів;
- г) відповідне і доречне дихання та видихання;
- д) вироблення звуків різних регістрів” [3, 41].

Дієву силу співу у формуванні підростаючого покоління підкреслював В. Поточний. У своїй статті “Невичерпана педагогічна сила” (1912) він зазначав, що музика та раціональне виховання волі й серця займали останнє місце у школі кінця ХІХ – початку ХХ ст., яка переважно дбала про розвиток розумових здібностей учнів та надання їм утилітарних знань. Розкриваючи здатність співу висловлювати різноманітні переживання і почуття людини, він наголошував на необхідності його використання в педагогічному процесі. “Наука і мистецтво повинні в школі йти поруч у спільному ділі виховання нормальної, суцільної людини” [14, 5].

Визначення спільних елементів між співом та розмовною мовою (тембр, тон, інтонацію, темп) та особливості людського сприйняття частіше зважати на тон, яким вимовлене слово, ніж на саме слово – надати педагогові можливість підкреслити його роль у становленні добрих взаємовідношень між людьми, налагодженні їхнього громадського життя. Саме спів сприяє формуванню в дитини здатності більш яскраво висловлювати свої почуття, відповідніше до змісту застосовувати тон та інтонацію під час розмов. На думку В. Поточного, хоровий спів являється головним засобом розвитку естетичних почуттів, які є основою добра і моральності в людині. “Де не панує мистецтво, там людина не добродійна, а тільки розсудлива, не моральна, а тільки обачна” [14, 6].

Основну мету співу педагог вбачав у вихованні душі дитини, хоча, розкривав також його вплив на фізіологічний розвиток учнів та наголошував на можливості його використання як лікувального засобу при розладах, дефектах мови: заїканні, шепелявленні, невмінні в розмові вживати медіум голосу та інші [14, 9].

У вищезазначеній статті В. Поточний розглянув специфічні особливості співу, які відігравали суттєву роль у розвитку пізнавальної активності дітей та їхніх розумових здібностей. Він вважав, що художньо-артистичне виконання твору, постійне дотримання темпу, ритму, чистої інтонації, пластичне відтворення динаміки вимагало від дитини пильної уваги, усвідомлення і точного міркування. “Все це разом завдає розумові багато праці, складнішої часом ніж яка-небудь арифметична чи геометрична справа” [14, 8].

У час, коли серед офіційних кругів панувала заборона в школах на українську мову та

українську пісню, В. Поточний, яскраво змальовуючи красу та безмежне багатство української народної пісні, виступав із палкими закликами до використання національних надбань у навчально-виховному процесі навчальних закладів.

Узагальнення викладеного матеріалу дає можливість зробити **висновок**: висвітлення в педагогічній періодиці актуальних для кінця ХІХ – початку ХХ ст. проблем сприяло тому, що науковці, педагоги, музиканти виховне значення хорового співу вбачали у формуванні: активної творчої, духовно багатой особистості; почуття національної гідності та любові до рідного краю; особистих рис характеру в процесі колективної співтворчості та діяльності. Вони визнавали, що заняття хоровим співом впливають на фізичний, моральний, психічний та розумовий розвиток дитини, сприяють активному і ефективному розкриттю їхніх творчих здібностей.

1. Ананьев И. О нормальной постановке пения в начальной школе / И. Ананьев // Русский начальный учитель. – 1906. – №10. – С. 313 – 320.

2. Владимирский В. Пение в жизни и школе / В. Владимирский // Педагогический листок. – 1907. – Кн. 8. – С. 553 – 562.

3. Галлер К. Об обучении хоровому пению в городских и народных школах / К. Галлер // Русский начальный учитель. – 1880. – №1. – С. 37 – 45.

4. Гуськин И. Несколько слов о пении вообще и о пении в народных школах / И. Гуськин // Русский начальный учитель. – 1904. – №2. – С. 34 – 38.

5. Касторский А. Обучение пению в начальной школе / А. Касторский // Народное образование. – 1900. – №8. – С. 125 – 132.

6. Киприянов В. О народном музыкальном образовании / В. Киприянов // Русская школа. – 1908. – №12. – С. 105 – 121.

7. Колпаков В.И. Методические беседы по теории пения с краткими сведениями по элементарной теории музыки и гармонии и по организации школьных, церковных и народных хоров / В.И. Колпаков // Русская школа. – 1912. – №6 – 12. – С. 5 – 102.

8. Лебедев В. Пение и музыка в школе и в народе / В. Лебедев // Русская школа. – 1908. – №1. – С. 46 – 63.

9. Н.А. Церковное пение, как учебный предмет / Народное образование. – 1900. – №6 – 7. – С. 191 – 196.

10. Н.А. Школа и пение // Народное образование. – 1900. – №5. – С. 130 – 136.

11. Народное образование. – 1910. – Т. 1. – №4. – С. 523 – 532.

12. П.М. Церковное пение и школа // Народное образование. – 1900. – №2. – С. 121 – 127.

13. Покровский А. Краткие методические указания для обучающихся пению / А. Покровский //

ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОГО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ПРОГРАМ

Народное образование. – 1902. – Т. 2. – №7. – С. 63 – 81.

14. Поточний В. Невичерпана педагогічна сила / В. Поточний // *Світло. – 1912. – №7. – С. 5 – 15.*

15. Пузыревский А. О желательной постановке преподавания пения в городских училищах / А. Пузыревский // *Русская школа. – 1892. – №7 – 8. – С. 178 – 194.*

16. Пузыревский А. По поводу книги А. Карасева “Методика пения” А. Пузыревский // *Русский начальный учитель. – 1892. – №4. – С. 147 – 158.*

17. Стефан, епископ Могилевский и Мстиславский.

Пение и музыка в духовной школе // Народное образование. – 1900. – Т. 1. – №3. – С. 259 – 274.

18. Хижникова-Черносвитова М. Пение, как необходимый предмет в воспитании и обучении (Доклад, прочитанный на Съезде по семейному воспитанию) / М. Хижникова-Черносвитова // *Русская школа. – 1915. – №2. – С. 105 – 108.*

19. Цибульский С.О. Музыка и пение в гимназиях / С.О. Цибульский // *Журнал Министерства народного просвещения. – 1891. – № 7. – С. 1 – 17.*

20. Шестерний П. Певческие хоры в Тамбовском уезде / Шестерний П. // *Русский начальный учитель. – 1889. – №8 – 9. – С. 163 – 166.*

Стаття надійшла до редакції 06.09.2013

УДК 37.03 + 371.383

Валентина Водяна, кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОГО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ПРОГРАМ

У статті висвітлені зміст та форми реалізації виховної технології культурно-мистецьких програм у яких використовуються твори українського хорового мистецтва з метою впливу на процес виховання дітей та молоді.

Ключові слова: хорове мистецтво, культурно-мистецькі програми, виховання.

Лит. 6.

Валентина Водяна, кандидат педагогических наук, ассистент кафедры музыковедения и методики музыкального искусства
Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНСКОГО ХОРОВОГО ИСКУССТВА В ПРОЦЕССЕ РЕАЛИЗАЦИИ КУЛЬТУРНО- ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОГРАММ

В статье освещены содержание и формы реализации воспитательной технологии культурно-художественных программ в которых используются произведения украинского хорового искусства с целью влияния на воспитательный процесс детей и молодежи.

Ключевые слова: хоровое искусство, культурно-художественные программы, воспитание.

Valentina Vodyana, Candidate of Pedagogical sciences, Assistant chair of Musicology and methods of music, Ternopil National Pedagogical University of Volodymyr Hnatiuk

USE OF EDUCATIONAL POTENTIAL UKRAINIAN CHORAL MUSIC IN THE REALIZATION CULTURAL AND ART PROGRAMS

The article outlines the content and form of educational technology cultural and art programs that use Ukrainian choral works of art in order to influence the upbringing of children and youth.

Keywords: choral art, cultural and art programs, education.

Постановка проблеми. Виховні проблеми у сучасному українському суспільстві, як в цілому у світовому вимірі також, з кожным днем набувають все актуальнішого значення. Причиною того є технократичне спрямування сучасного освітнього простору та зростання негативного впливу масової поп-культури, що призводить до помітного зниження духовного рівня підростаючого покоління, а також втрати інтересу до

національного мистецтва та його цінностей. Перед педагогічною наукою постає завдання віднайти форми та методи організації виховного процесу, щоб спрямувати зусилля на виховання молодих громадян української держави з високим рівнем духовного розвитку.

Недостатнє використання виховного потенціалу музичного мистецтва і, зокрема, хорової творчості у сучасній загальноосвітній школі привело до виникнення цілої низки суперечностей, які